

Kilometers aan hekken en wildrasters doorsnijden de Veluwe en vormen barrières voor mens en dier. De provincie Gelderland en diverse terreineigenaren zetten voorzichtige stappen om de Veluwe te 'ontsnippen'. Eenvoudig is het zeker niet, en hoe belangrijk is een aaneengesloten Veluwe eigenlijk?

tekst Annemiek Simons, foto's Ton Heekelaar en Hans van den Bos

'Grenzeloze natuur nog ver weg'

De Veluwe als een eindeloos, woest natuurgebied, dat zich uitstrekt van de Veluwe-randmeren tot aan de Rijn en dat robuuste verbindingen vormt met natuurgebieden in Duitsland en België, als groter geheel van een internationaal natuurnetwerk. Waar edelherten en ander wild een bijna onbeperkte bewegingsvrijheid hebben en mensen de natuur intens kunnen beleven.

Dit beeld van de Veluwe, dat vele mensen als ideaal voor ogen hebben, staat nog ver af van de realiteit. Want het wild zit min of meer opgesloten in relatief kleine gebieden, doordat de Veluwe in handen is van veel verschillende landeigenaren, met verschillende doelstellingen. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Het Geldersch Landschap, Defensie, Het

Kroondomein Het Loo, Het Nationale Park De Hoge Veluwe, landgoederen, zeventien gemeenten en agrariërs: iedere grondbezitter heeft zo zijn eigen motivatie om het terrein te omheinen met hekken of wildrasters. Bijvoorbeeld omwille van het gevoel van veiligheid, entreegelden, verschillende natuurdoelen, bescherming van jonge boomaanplant of landbouwgewassen of het afbakenen van bezit.

Soms onmisbaar

Wildkerende rasters zijn natuurlijk onmisbaar langs snelwegen en vierbaanswegen om aanrijdingen met wild te voorkomen. Bij andere drukke verkeerswegen, zoals tussen Hoenderloo en Apeldoorn of tussen Elspeet en Nunspeet, veroorzaakt het ontbreken van rasters veel

aanrijdingen. Ook zwijnenkerende rasters rond de agrarische enclaves in Uddel, Elspeet en Garderen zijn eigenlijk heel vanzelfsprekend. Net als rond plekken met een tere ecologie of op plekken waar bijvoorbeeld een bosperceel tot ontwikkeling moet komen. En dan zijn er nog de militaire terreinen waar in sommige gevallen rasters nodig zijn, onder andere rond munitiedepots.

Maar de overige rasters, zeggen voorstanders van een barrièrevrije Veluwe, zijn overbodig. Want, vinden zij, rastervrije natuur is zoveel mooier en ook van groot belang voor het wild. Als dieren zich kunnen voortplanten met soortgenoten in andere leefgebieden, ontstaat er een grotere genetische variatie. En hoe groter de variatie, hoe sterker en gezonder de dieren.

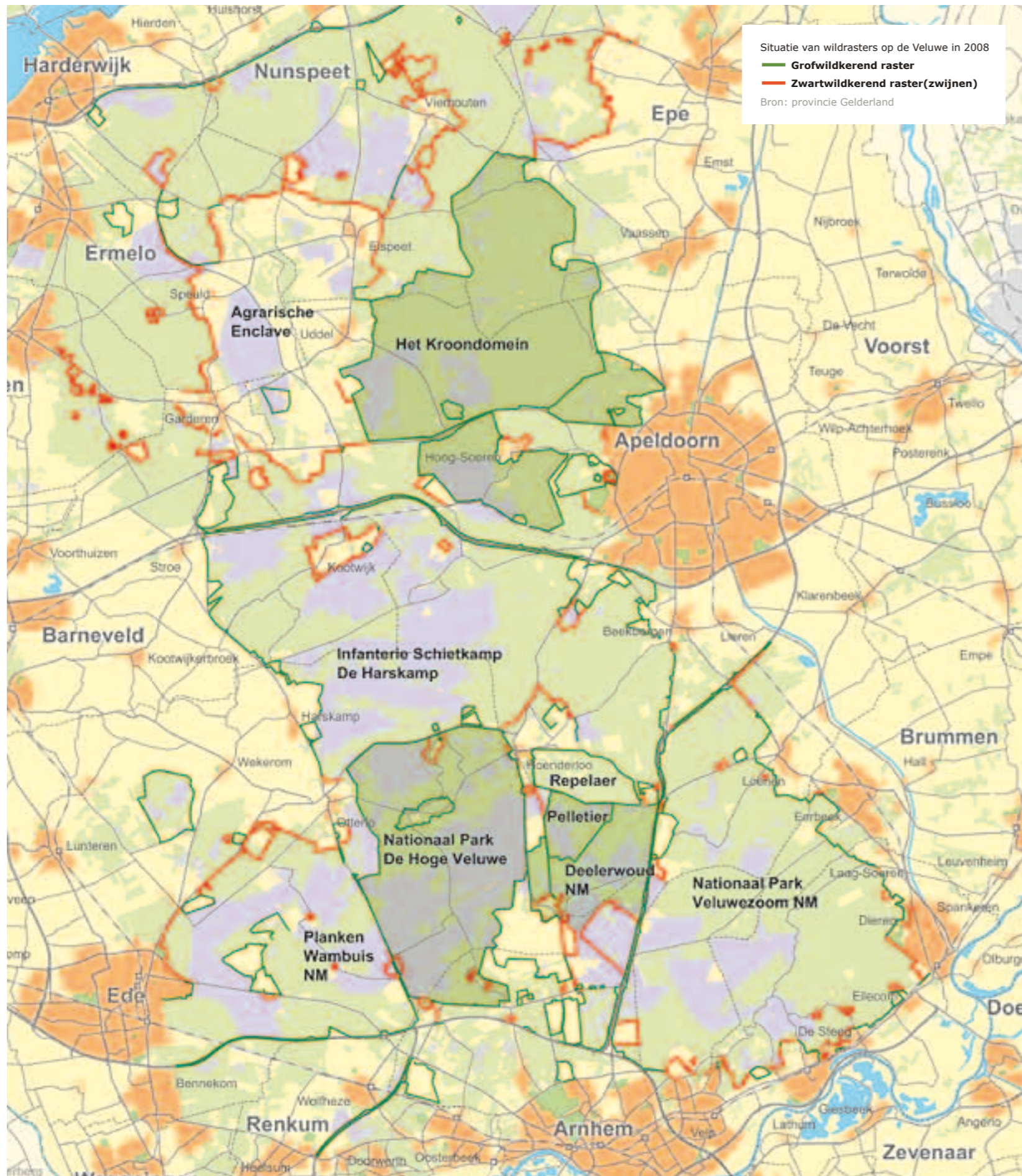
Voor edelherten hebben er behoefte aan om zich over grote afstanden te verplaatsen, maar ook de andere hoefdiersoorten – damhert, ree en wild zwijn – zijn nomadisch en hebben grote aaneengesloten leefgebieden nodig. Bovendien vragen van nature migrerende hertenpopulaties om een verschil tussen winter- en zomergraasgebieden.

Veluwe 2010

Ook de provincie Gelderland vindt dat er iets moet gebeuren aan de versnippering van de Veluwe. Bea Claessens, programmamanager Veluwe 2010 vertelt: 'In 1999 werd de nota *Veluwe 2010* geschreven en vastgesteld. Deze nota ging eens niet over terreinbeheer – laten we dat nou eens aan terreinbeheerders

overlaten – maar over de knelpunten, waar we maar steeds niet mee verder komen.' De Veluwe was in 1977 al aangewezen als Proefgebied Nationaal Landschap. Eind jaren negentig is deze proef geëvalueerd. Claessens: 'En daaruit kwamen structurele problemen naar voren. Eén daarvan was de doorsnijding van wegen, sporen en rasters. Wildkerende rasters beperken de vrije wilduitwisseling en het optimaal terreingebruik door grote zoogdieren.' Met het project Vermindering Rasters van *Veluwe 2010* moest dit aangepakt worden. Maar in 2005 stelt de provincie in een tussenevaluatie van *Veluwe 2010* de ambitie wel wat bij. In het rapport staat: 'De aanvankelijke ambitie om veel wildkerende rasters te verwijderen blijkt niet haalbaar. Er zullen altijd

hekken blijven staan voor de verkeersveiligheid of vanwege eigendomsbescherming bij particulieren. Als onderdeel van Veluwe 2010-projecten zal worden gezocht naar mogelijkheden om hekken passeerbaar te maken met in/uitsprongen – waar reeën en herten overheen kunnen springen, maar zwijnen niet – en wildcorridors.' De provincie doelt hiermee met name op de vier grote particuliere terreinen die de rasters willen handhaven: Het Kroondomein, Het Nationale Park De Hoge Veluwe, landgoed Deelerwoud/Repelaar en landgoed Hoog Deelen (Pelletier). Het Kroondomein was op dat moment al begonnen met het maken van in/uitsprongen en openingen in de rasters (zie kader op pagina 25).

Eerste resultaten

Een exacte tussenstand van de aantallen kilometers hek en raster die zijn weggehaald heeft Jan Eising, projectleider van Vermindering Rasters, niet. 'Maar het project heeft tot nu toe onder meer opgeleverd dat bij Oud Reemst en bij Radio Kootwijk de rasters zijn verwijderd. Tevens zijn in/uitsprongen gemaakt bij landgoed Hoog Deelen en is een wildcorridor aangelegd op het landgoed Deelerwoud/Repelaer van 100 meter breed en zo'n 300 lang, ter hoogte van restaurant Woeste Hoeve, zodat het wild kan migreren tussen het Deelerwoud van Natuurmonumenten en de boswachterij Ugchelen-Hoenderloo. Jonkheer V.G.F. Repelaer van Spijkenisse houdt op het landgoed van 700 hectare de wildstand op circa 150 stuks grofwild. Hij licht toe: 'De corridor wordt goed gebruikt, aan de sporen in de sneeuw te zien afgelopen winter. Het goede gebruik komt ook doordat op het naastgelegen terrein van Natuurmonumenten, het Deelerwoud, niet aan wildbeheer wordt gedaan, waardoor de wilddruk toeneemt.' Met het uitvoeringsprogramma Hart van de Veluwe werkt Park De Hoge Veluwe intussen ook mee aan ontsnippering, door onder meer de aanleg van drie wildpassages (in/uitsprongen van 40 meter breed), waardoor een betere noord-zuidroute op de Veluwe ontstaat voor het migrerende wild. Daarnaast moeten snelheidsbeperkende maatregelen de barrièrewerking van omliggende provinciale wegen verminderen en de veiligheid vergroten.

Camera's

De eerste doorgang in het raster van het park is klaar – maar nog niet in gebruik. Door de verlaging van het raster van 2,20 naar 1,10 meter komen het park en het Deelerwoud van Natuurmonumenten direct in verbinding met elkaar. 'Uniek', omschrijft ecoloog Geert Groot Bruinderink van onderzoeksinstituut Alterra in Wageningen de medewerking van het park: 'Voor het eerst in zeventig jaar komen er openingen in de rasters. Er moest nog wel wat bedacht worden voor de moeflons, die vanwege de exotenstatus het park niet uit mogen. De oplossing is gevonden in een verlaging voor de herten en reeën en poortjes voor de zwijnen, die te zwaar zijn voor de moeflons om doorheen te kunnen.'

Bij Terlet, ten westen van het ecoduct over de A50, is in januari een nieuw raster geplaatst, om het zweefvliegveld zwijnevrij en veilig te houden.

Wanneer de eerste insprong opengaat is nog niet duidelijk, 'omdat door de provincie nog niet voldaan is aan de voorwaarden die het park stelt', legt Bart Boers van het park uit. 'Namelijk dat het park zich het recht voorbehoudt de passages al dan niet tijdelijk te sluiten. Bijvoorbeeld in geval van dierziekten of als er te veel wild het park in komt. Het park is namelijk niet bereid meer arbeidsuren en kosten te besteden aan populatiebeheer dan nu. De huidige doelstand in het park is zorgvuldig afgestemd op de ecologische draagkracht van andere aanwezige natuurwaarden.' Ilse Harmelink, hoofd marketing en communicatie, voegt daaraan toe: 'Hoewel we meewerken, zien we zelf de noodzaak voor deze passages niet, want onze wildstand is prima en het wild beschikt over voldoende voedsel en bewegingsvrijheid.' De precieze locaties van de passages noemt het park niet en dat kan alles te maken hebben met de entreegelden. Bezoekers kunnen dan ineens wel heel gemakkelijk over het hek klimmen. Camera's bij de in/uitsprongen moeten dat helpen voorkomen.

Ecologische effecten

Groot Bruinderink schreef namens Alterra een voorstel om de ecologische effecten van het verlaagde raster te monitoren: 'Wat gebeurt er met het wild en met de vegetatie zodra grenzen opgeheven worden? Het stikt van de damherten in het Deelerwoud, want daar is geen wildbeheer. En Park De Hoge Veluwe heeft zo'n tweehonderd edelherten; ook een hoge stand per hectare. Misschien dat de damherten naar het park trekken en de edelherten daar weggaan. Of misschien gaan alle beesten wel naar het Deelerwoud. Maar daar zit niemand op te wachten, want het park is afhankelijk van de

entreegelden en de bezoekers komen vooral om het wild te zien. Ook kan het verlaagde raster consequenties hebben voor het beheer. Jonge boompjes zijn kwetsbaar. Vraat door herten overleven ze niet. Maar we verwachten geen grote ecologische problemen. Het Kroondomein heeft sinds 1999 naast zwijnenpoortjes een tiental openingen voor wandelaars en wild en dat gaat prima.'

Wegen en spoorwegen

Naast de vele rasters vormen wegen en spoorlijnen ook grote barrières voor het wild. Met de aanleg van negen wildecoducten tot eind 2012, waarvan zeven op Veluws grondgebied, wil de provincie deze barrières zoveel mogelijk opheffen, zodat verbindingen ontstaan met andere natuurgebieden. Gebiedsontwikkelaar Bea Claessens: 'De ecoducten zijn bedoeld voor het hele scala aan wild, met als uitgangspunt het edelhert. Als deze eroverheen kan en durft, dan kan en durft de rest ook. De bestaande ecoducten over de A50 – Woeste Hoeve en Terlet – laten zien dat ze werken. Natuurmonumenten houdt het gebruik van die ecoducten al een aantal jaren in de gaten. Het is verbluffend hoeveel sporen er in het zand worden aangetroffen.' Boeren zijn minder enthousiast over een barrièreloze Veluwe, zegt Ben Lichtenberg, voorzitter van LTO Noord Gelderland: 'Ik verwacht zeker problemen bij de openstelling van de ecologische poorten. Het is moeilijk te voorspellen wat het veterinaire gevolgen gaat hebben. We weten dat herten en andere evenhoevigen virussen als Q-koorts en blauwtong kunnen overdragen.' Natuurlijk geldt het omgekeerde dan ook: de bio-industrie kan ziektes overbrengen op het wild. Lichtenberg: 'Maar vooral is het moeilijk te voorspellen waar

'Het gaat er niet zozeer om hoeveel kilometer hek er is, maar om hoeveel hectare land is ontsloten door bijvoorbeeld in/uitsprongen'

boeren schade gaan oplopen en in welke mate. In het voorjaar kunnen herten jonge planten beschadigen. Ze verplaatsen zich soms in grote roedels. Je kunt je voorstellen dat als zo'n groep op je land komt, dit een grote ravage geeft.'

Lichtenberg wil vooral een goede schade-regeling. 'Die is er nog steeds niet. Wel is er een conceptregeling voor de pilots Havikerpoort, Soerense Poort en Hierdense Poort. Deze zijn zonder inbreng van de landbouw tot stand gekomen.' De statenleden hebben op dit punt Gedeputeerde Staten teruggefloten: er moet opnieuw overleg plaatsvinden. Lichtenberg: 'We vinden het ongelooflijk dat na vijf jaar praten er nog steeds geen werkbare schaderegeling is.'

Lichtenberg merkt daarbij op dat het erg vervelend is voor een boer als zijn arbeid teniet wordt gedaan en hij een beroep moet doen op een schaderegeling. 'Wat mij betreft zou een regeling er meer uit moeten zien als een betaling voor dienstverlening, te vergelijken met de regeling voor agrarisch natuurbeheer.'

Wildernis beleven

Naast alle voordelen die het wild heeft bij een barrièreloze natuur, gaat het natuurlijk ook om beleving voor de mens. Want net als dieren, willen ook mensen liever niet geconfronteerd worden met hekken. Sommigen pleiten voor echte wildernis terug in Nederland: natuur met beesten als de wisent (de Europese bizon) of zelfs de lynx. Tom Bade, van kenniscentrum Triple E voor natuur en economie in Arnhem, vindt die aandacht voor natuurbeleving belangrijk, maar is niet te spreken over hoe de provincie dit aanpakt. 'Het gaat mij niet om een paar insprongen, maar om de beleving van de mens, de beleving van een aaneengesloten natuurgebied, om wildernis. Nu is het gewoon lelijk, een Gammasschuttingslandschap. Hekken doen gewoon afbreuk aan de recreatieve beleving van het product Veluwe.'

Bade heeft ook aan een oplossing gedacht: 'Particuliere landgoedeigenaren zouden verplicht hun hekken weg moeten halen. Park De Hoge Veluwe loopt dan misschien inkomsten mis, maar dat is bijvoorbeeld op te vangen door via een trustconstructie geld voor het park te genereren. Over dit soort dingen wordt totaal niet nagedacht. Ondertussen blijft de

gehele Veluwe hangen in een jaren vijftig houtproductielandschap, en loopt daardoor vele kansen mis. En het komt de herkenbaarheid van de Veluwe ook niet ten goede. Als je naar het buitenland kijkt, bijvoorbeeld naar gebieden in Canada of de VS, zie je dat ze daar rasters juist om menselijke activiteiten heen plaatsen, bijvoorbeeld om de dorpen, als ze al iets rasteren.'

Rasters teruggeplaatst

De versnippering op de Veluwe neemt alleen maar toe, meent Bade. 'Kijk naar het Loenermark van Geldersch Landschap en het Imbosch van Natuurmonumenten. Omdat de één schaapjes wil laten grazen en de ander niet, is daar het raster teruggeplaatst. Dus op allerlei plekken waar besloten is grazers in te zetten voor beheer, zie je hekken terugkomen. Bijvoorbeeld ook bij Warnsborn en Nationaal Park Veluwezoom.'

Jan Eising ontkent niet dat er nieuwe rasters bij komen. 'Het gaat ook niet zozeer om hoeveel kilometer hek er is, of is weggehaald, maar hoeveel hectare land ontsloten is door bijvoorbeeld in/uitsprongen. En door de gemaakte insprongen moeten we wegen helemaal uitrasteren. Dus er zijn meer meters hek, maar het wild kan zich beter over de Veluwe verplaatsen.' Wel ziet Eising het probleem van steeds meer particulieren die hun bezit omheinen. 'Dat wordt steeds meer een belemmering voor dieren, en dat baart me zorgen.'

Bewustwording

Dirk van Uiter, wethouder van Renkum en lid van de Veluwecommissie die de provincie adviseert, ziet dit ook: 'Particulieren zetten niet alleen hun erf, maar soms hun hele terrein binnen de hekken. Uit een onderzoek van de Vereniging van Kleine Kernen Gelderland naar het gevoel onder Veluwenaren blijkt ook dat veel bewoners zich steeds meer opgesloten voelen in hun dorpen. Terreinen raken steeds meer afgesloten.' Van Uiter denkt dat met regelgeving, bijvoorbeeld via bestemmingsplannen, en met voorlichting er veel tegen te doen is. 'Dus zijn we samen met Landschapsbeheer Gelderland het project Hekken van de Veluwe gestart. Dat staat voor: andere hekken, passende hekken, geen hekken, of duurzame hekken van Veluws

materiaal. Twintig Veluwse gemeenten werken mee. Het project gaat naar verwachting dit jaar van start met geld uit de Subsidieregeling Nationaal Landschap.'

Susanne Agterbosch van Landschapsbeheer Gelderland licht het project verder toe: 'Er is weinig tot geen regelgeving voor het plaatsen van hekken. We moeten uitzoeken wat de juridische mogelijkheden zijn om dit via de ruimtelijke ordening te regelen. Daarnaast moet je mensen verleiden om het anders te doen. Je kunt ook kiezen voor vlechthekken, houtwallen of een gewone meidoornhaag. Dat heeft gelijk een ecologische functie en het is veel mooier. Daarvoor is bewustwording bij gemeenten nodig en bij de particulieren zelf.'

Beperkt bewegen

Jan Eising is al aardig tevreden over de ontsnippering van de Veluwe: 'De belemmeringen op de Veluwe zijn al redelijk opgelost. Het wild kan nu al goed over de Veluwe trekken. Het is ook niet erg dat er rasters blijven staan. Want nu zorgen de verschillende eigenaren met uiteenlopende doelstellingen voor diverse natuurtypen. Dat heeft zeker een meerwaarde.' Arne Heineman, regiodirecteur van Natuurmonumenten Gelderland, vindt een verdere ontsnippering en verbinding van de Veluwe met omliggende gebieden nog steeds hard nodig. 'We moeten gewoon afmaken waar we mee begonnen zijn. Het geeft uiteindelijk grote meerwaarde aan de Veluwe, voor mens, dier en plant. Dieren kunnen zich heel beperkt bewegen over de Veluwe. Van een groot, ongerept gebied is nog geenszins sprake. Jammer, we zijn nog steeds behoorlijk ver verwijderd van de provinciale doelstelling van een eindeloze Veluwe, die een grote, belangrijke schakel vormt met de Oostvaardersplassen, Zuidelijk Flevoland en Montferland/Reichswald ten zuidoosten van de Veluwe. Maar het kan wel. Het is een kwestie van met elkaar in gesprek blijven en koersen op een gezamenlijk punt aan de horizon.'

Het tijdelijk ongedaan maken van de in/uitsprong met rood/wit lint hielp niet. De herten sprongen er gewoon doorheen. foto Wim van den Berg

Edelherten op de golfbaan

Op veel plekken zijn in/uitsprongen in rasters gemaakt, waardoor grotere hoefdieren zoals edelherten en reeën zich beter kunnen verplaatsen over een groter gebied. Wat dit kan betekenen voor de omgeving, laat een voorbeeld uit de praktijk bij Het Kroondomein zien.

De rasters van Het Kroondomein waren aan vernieuwing toe. In overleg met de aangrenzende Veluwe Golfclub in Hoog Soeren is besloten rasters te plaatsen met drie insprongen. Twee daarvan grenzen aan de golfbaan. Hoofdgroenkeeper Jan van der Tuin: 'Bij de golfclub zijn er wel wat mensen die er moeite mee hebben, en ook in het dorp is niet iedereen blij met deze insprongen. Maar in de praktijk valt de overlast wel mee. Je vindt af en toe wat uitwerpselen op de golfbaan. En als de edelherten in volle vaart over de baan rennen, laten ze wat afdrucken in de green achter, maar dat gebeurt niet vaak. Voor de edelherten is het hier een klein paradijs, het voedzame gras kunnen ze goed gebruiken in de winter. Ze worden dan ook regelmatig gesignaleerd. Veel dorpelingen en golfers zijn er dolenthousiast over, maar die roepen minder hard dan de tegenstanders.'

Het heeft ook wel wat om zo maar een hert te kunnen treffen, vindt Van der Tuin. 'En je moet ook niet vergeten dat we midden in een natuurgebied zitten. Daar hebben we het hartstikke mee getroffen, en dan moet je de nadelen gewoon accepteren.'

Vraatsporen

Edelherten die de golfbaan oversteken, komen op het land van agrariër Jan ten Bosch, middenin Hoog Soeren. 'In september en oktober had ik er suikerbieten staan en ontdekte ik ineens vraatsporen en omgewoelde grond', vertelt Ten Bosch. 'Toen ben ik 's nachts eens gaan kijken en zag maar liefst vijf edelherten op het perceel.' De akkerbouwer nam gelijk contact op met Het Kroondomein, waarna de insprongen tijdelijk ongedaan zijn gemaakt. 'Eerst met rood/wit lint. Maar dat hielp niks: ze sprongen er dwars doorheen. Daarna zijn houten balken geplaatst. Nu heb ik met Het Kroondomein afgesproken dat zodra mijn land leeg is, de balken weer weg mogen.'

Ten Bosch was in eerste instantie behoorlijk boos. 'Ze hebben die insprongen gemaakt zonder mij eerst in te lichten. Maar nu gaat alles in goed overleg met de boswachter van Het Kroondomein. Ik teel bijvoorbeeld ook wel eens wintergraan, en dan is de afspraak dat de insprongen gewoon de hele winter dicht blijven.' Zelf heeft Ten Bosch dus niet zo'n probleem met de insprongen. Hij denkt dat de dorpelingen het anders gaan ervaren: 'Er is voor de herten niet veel voedsel in de winter. De dieren gaan op zoek en komen tot in de tuinen van de mensen. En de reactie is dan typisch Nederlands: we vinden het allemaal prachtig, totdat we er zelf schade van ondervinden. De boswachter heeft dan ook gezegd dat als de overlast te groot wordt, de rasters weer dicht gaan.'